

**UCHWAŁA NR XXVIII/121/17
RADY GMINY HAJNÓWKA
z dnia 21 lutego 2017 roku**

w sprawie przyjęcia Programu Aktywności Lokalnej Gminy Hajnówka na lata 2017 - 2023

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2016 r., poz. 446) w zw. z art. 110 ust.10 ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. Z 2016r., poz. 930 ze zm.) Rada Gminy Hajnówka uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Aktywności Lokalnej Gminy Hajnówka na lata 2017 – 2023, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady

Jarosław Kot

Załącznik
do Uchwały Nr XXVIII/121/17
Rady Gminy Hajnówka
z dnia 21 lutego 2017 r.

**PROGRAM AKTYWNOŚCI LOKALNEJ
DLA GMINY HAJNÓWKA
NA LATA 2017-2023**

I. WPROWADZENIE

Program Aktywności Lokalnej (dalej: PAL) służy inicjowaniu aktywności lokalnej ukierunkowanej na samoorganizowanie się w celu rozwiązywania konkretnych problemów występujących w środowisku lokalnym.

Przygotowując Program kierowano się następującymi zasadami:

- samopomocy, która przejawia się w istnieniu i rozwoju pomocy wzajemnej ludzi zmagających się z podobnymi problemami życiowymi oraz pomocy silniejszych na rzecz słabszych, zazwyczaj w ramach niewielkich nieformalnych grup,
- pomocniczości, która przyjmuje człowieka jako podstawowy podmiot wszelkich spraw i głosi, że inne instytucje powinny być tworzone jako pomocnicze w stosunku do jego działań.

PAL zakłada wspólne działania lokalnych podmiotów na rzecz uaktywnienia i pobudzenia potencjału grup oraz społeczności lokalnych, a także włączanie ich w życie społeczne.

Przedsięwzięcia w tym zakresie ukierunkowane są na organizowanie społeczności lokalnych poprzez edukację społeczną, inicjowanie grup samopomocowych, zachęcanie mieszkańców do udziału w lokalnych inicjatywach, promowanie działań wolontarystycznych, udostępnianie informacji o dostępnych usługach, budowanie pozytywnych związków między członkami społeczności.

PAL bazuje na istniejących zasobach instytucjonalnych i organizacyjnych. Będzie on wykorzystany do opracowania i realizacji projektów aktywności lokalnej skierowanych do społeczności gminy Hajnówka.

PAL kładzie nacisk na aspekt samopomocy, którego idea polega na wyzwoleniu i wykorzystywaniu wewnętrznych zasobów oraz kompetencji osób, grup oraz społeczności lokalnych, zaś władze samorządowe natomiast będą wspierać i wzmacniać ten potencjał oraz tworzyć warunki sprzyjające jego rozwojowi.

Podstawami prawnymi PAL-u dla gminy Hajnówka są:

- art. 110 ust. 10 ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. z 2016r., poz. 930 ze zm.) zgodnie z którym, Rada gminy , biorąc pod uwagę potrzeby w zakresie pomocy społecznej, opracowuje i kieruje do wdrożenia lokalne programy pomocy społecznej
- art. 4¹ ust. 2 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2016r., poz. 487), który stanowi, że prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz integracji społecznej osób uzależnionych od alkoholu należy do zadań własnych gminy i jest ona prowadzona w postaci gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych stanowiących część strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Niniejszy dokument został opracowany w związku z zaleceniami Lokalnej Grupy Działania "Puszcza Białowieska" dotyczącymi przygotowywania dokumentacji aplikacyjnej stanowiącej odpowiedź na ogłoszenie o naborze wniosków na dofinansowanie projektów realizowanych w ramach EFS w perspektywie wdrażania funduszy europejskich 2014-2020.

Program Aktywności Lokalnej jest spójny z zapisami dokumentów strategicznych :

- Strategia Europa 2020, Strategia Rozwoju Kraju 2020,
- Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski,
- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Hajnowskiego na lata 2016-2022,
- Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania "Puszcza Białowieska" na lata 2014-2020,

- Strategia Rozwoju Gminy Hajnówka 2015 - 2020,
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Hajnówka na lata 2016-2021.

Potrzeba zintegrowanego podejścia do rozwiązania kwestii negatywnych zjawisk społecznych została dostrzeżona w dokumentach strategicznych zarówno o charakterze lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim. Zagadnienie włączania społeczno - gospodarczego zostało w nich zidentyfikowane jako niezwykle witalny czynnik warunkujący rozwój w wymiarze lokalnym i w związku z powyższym winno być przedmiotem troski samorządu oraz innych interesariuszy działających na rzecz rozwoju społeczności mieszkańców gminy Hajnówka.

II. UZASADNIENIE REALIZACJI I PROGRAMU

Wykluczenie społeczne to sytuacja, w której dana jednostka będąca członkiem społeczeństwa nie może normalnie uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa, przy czym ograniczenie to nie wynika z jej wewnętrznych przekonań, ale znajduje się poza kontrolą wykluczonej jednostki. Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i w praktyce oznacza niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym jak i kulturowym, w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprivacji potrzeb.¹

Do osobistych skutków wykluczenia społecznego możemy zaliczyć zjawisko izolacji społecznej, wynikającej z utraty dotychczasowych kontaktów interpersonalnych, czy też obniżenie poczucia podmiotowości, związane z utratą szacunku do siebie. Ponadto zalicza się do nich spadek możliwości zatrudnienia, wynikający z przynależności do grupy wykluczonej społecznie, a także towarzyszący mu wzrost postaw agresywnych, bądź biernych (pasywnych, bezradnych).

Istnieje więc potrzeba wprowadzania do środowisk wiejskich programów aktywizujących, które wspierałyby aspiracje edukacyjne i zwiększały umiejętności społeczne.

Program Aktywności Lokalnej jest odpowiedzią na potrzebę wzmacniania i wspierania aktywności społeczności lokalnej ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych i środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym w kierunku pokonywania sytuacji trudnych, eliminacji czynników prowadzących do wykluczenia społecznego. Założenia niniejszego programu wynikają z analizy problemów społecznych występujących na terenie gminy Hajnówka ale także stanowią uzupełnienie Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w gminie Hajnówka na lata 2016-2021.

III. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU OBJĘTEGO WSPARCIEM

Gmina Hajnówka leży w granicach powiatu hajnowskiego. Graniczy od północnego zachodu i od północy z Gminą Narew, od zachodu z Gminą Czyże, w części południowo - wschodniej z Gminą Dubicze Cerkiewne, dalej od południa granica gminy pokrywa się z granicą państwową Rzeczypospolitej Polski z Republiką Białoruś, od wschodu z Gminą Białowieża, a od północnego wschodu z Gminą Narewka. Gmina Hajnówka okala miasto Hajnówka, stanowiące oddzielną jednostkę administracyjną - Gminę Miejską, w którym znajduje się siedziba Urzędu Gminy Hajnówka oraz Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Gmina Hajnówka ma powierzchnię 293,15 km², w tym 37 % stanowią użytki rolne, a 56 % użytki leśne. Gmina stanowi 18,05% powierzchni powiatu. Wschodnią część gminy zajmują tereny leśne należące do Puszczy Białowieskiej. Aż 60,4% powierzchni gminy należy do obszaru o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych.

Gmina ma charakter leśno-rolniczy, co znajduje odzwierciedlenie w strukturze użytkowania terenu. Na terenie gminy Hajnówka przeważają lasy stanowiące około 57% (z czego ponad 97%

¹https://mfiles.pl/pl/index.php/Wykluczenie_spo%C5%82eczne

stanowią lasy publiczne) powierzchni gminy, natomiast użytki rolne obejmują około 38%. Pozostałą część, to jest około 4%, stanowią grunty i nieużytki. Wschodnią część gminy zajmują tereny leśne należące do Puszczy Białowieskiej stanowiącej wieloprzestrzenny element ekosystemu przyrodniczego wchodzącego w skład Krajowego Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych o znaczeniu europejskim. Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione stanowią ponad 60% powierzchni gminy².

Gminę Hajnówka tworzy 25 sołectw, do których należy 37 miejscowości: Bielszczyzna, Borek, Borysówka, Budy Leśne, Chytra, Czerlonka Leśna, Czyżyki, Dubicze Osoczne, Dubiny, Dubińska Ferma, Golakowa Szyja, Kotówka, Lipiny, Łozice, Mochnate, Nowoberezowo, Nowokornino, Nowosady, Olchowa Kładka, Orzeszkowo, Pasieczniki Duże, Postołowo, Puciska, Progale, Przechody, Rzepiska, Sacharewo, Sawiny Gród, Skryplewo, Smolany Sadek, Sorocza Nózka, Stare Berezowo, Topiło, Trywieża, Wasilkowo, Wygoda, Zwodzieckie.

Największą miejscowością jest wieś Dubiny, w której mieszka 804 mieszkańców.

1. DIAGNOZA SPOŁECZNA

Według danych GUS na koniec 2015r. liczba ludności w gminie Hajnówka wynosiła 3924 osoby: 1960 z nich to mężczyźni, zaś 1964 stanowiły kobiety.

Wśród mieszkańców gminy **11,24 %** stanowiły dzieci i młodzież w wieku przedprodukcyjnym (14 lat i mniej), **62,39%** to osoby w wieku produkcyjnym (15-59 lat kobiety, 15-64 lata mężczyźni) oraz **26,38 %** mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. W gminie Hajnówka zauważalna jest dysproporcja w liczbie kobiet i mężczyzn w wieku produkcyjnym. W przeciągu ostatnich lat podział procentowy między tymi grupami nie zmienia się, co jest jasnym sygnałem o starzeniu się mieszkańców gminy Hajnówka oraz dużej liczbie osób starszych , którzy stanowią od wielu lat prawie 1/3 jej mieszkańców . Według prognoz zawartych w opracowaniu GUS rośnie i nadal będzie wzrastać liczba osób w wieku 65 lat i więcej. Wzrost ten będzie bardzo dynamiczny ze względu na wchodzenie do tej grupy wieku roczników osób urodzonych w latach 50.

Tabela 1. Liczba ludności gminy Hajnówka z wyszczególnieniem podziału na płeć oraz grupy wiekowe.

	2013	2014	2015
Ogółem	3953	3922	3924
Mężczyźni	1980	1952	1960
Kobiety	1973	1970	1964

Dzieci w wieku do 15 lat

	2013	2014	2015
Ogółem	432	427	441
Mężczyźni	224	219	231
Kobiety	208	208	210

²Statystyczne Vademecum Samorządowca 2010

Młodzież w wieku od 15 do 30 lat

	2013	2014	2015
Ogółem	714	719	713
Mężczyźni	384	381	368
Kobiety	330	338	345

Osoby w wieku od 30 do 50 lat

	2013	2014	2015
Ogółem	1010	991	1003
Mężczyźni	563	548	564
Kobiety	447	443	439

Osoby w wieku 50+

	2013	2014	2015
Ogółem	2546	2521	2479
Mężczyźni	1075	1059	1041
Kobiety	1471	1462	1438

Osoby w wieku 60 +

	2013	2014	2015
Ogółem	1954	1939	1889
Mężczyźni	752	744	725
Kobiety	1202	1195	1164

Zródło: Dane opracowane przez GOPS w Hajnówce

Przyrost naturalny ludności stanowi różnicę między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów w danym okresie. Wskaźnik ten jest niezbędnym narzędziem monitorowania procesów demograficznych wpływających na sytuację społecznoekonomiczną kraju oraz poszczególnych jednostek administracyjnych w jego ramach. Ich poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie polityki społecznej do skutków zachodzących zmian i przeciwdziałanie niekorzystnym zjawiskom.

Zgodnie z danymi GUS saldo przyrostu naturalnego ludności w gminie Hajnówka jest widocznie ujemne (-34). Skala urodzeń i zgonów w gminie Hajnówka utrzymuje się w badanych latach 2013 - 2015 na zbliżonym poziomie. Liczba urodzeń : 38 -(stan na dzień 31.12.2015r.) kształtuje się od wielu lat na podobnym, niskim poziomie. Natomiast liczba zgonów :- 72 (stan na dzień 31.12.2015r.) znacznie ją przekracza.

Liczba zawartych małżeństw w gminie Hajnówka pozostaje w zasadzie na niezmiennym poziomie od kilku lat. Między 2011, a 2015 rokiem liczba małżeństw w gminie wiejskiej Hajnówka oscylowała wokół 20. Mała liczba małżeństw w gminie utrzymująca się od wielu lat, ma swoje bezpośrednie przełożenie na niski przyrost naturalny oraz starzenie się populacji gminy.

Liczba zawartych małżeństw w gminie Hajnówka pozostaje w zasadzie na niezmiennym poziomie od kilku lat. Między 2011 a 2014 rokiem liczba małżeństw w gminie wiejskiej Hajnówka oscylowała wokół 20. Mała liczba małżeństw w gminie utrzymująca się od wielu lat, ma swoje bezpośrednie przełożenie na niski przyrost naturalny oraz starzenie się populacji gminy.

Populacja gminy Hajnówka, wynosząca na koniec 2015 roku 3924 mieszkańców, maleje, co jest rezultatem utrzymującego się od wielu lat ujemnego przyrostu naturalnego, starzenia się społeczności gminy oraz braku perspektyw dla młodych ludzi.

Tabela 3. Małżeństwa oraz ruch naturalny w gminie Hajnówka

	Małżeństwa	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny	Współczynnik przyrostu naturalnego
2015	Brak danych	38	72	-34	
2014	20	26	74	-48	-12,08
2013	15	27	73	-46	-11,58
2012	20	35	81	-46	-11,48
2011	23	26	79	-53	-13,08

Źródło: Opracowano na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Źródło: Portal Informacyjny GUS/ Bank Danych Lokalnych/Dane dla jednostki podziału terytorialnego/Ludność, Opracowanie GUS: „Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050” Główny Urząd Statystyczny Warszawa, listopad 2014.

W gminie wiejskiej Hajnówka na 1000 mieszkańców pracuje 79 osób . 45,7% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 54,3% mężczyźni.

Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców gminy Hajnówka 317 osób wyjeżdża do pracy do innych gmin, a 110 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi - 207.

Tabela 4. Liczba osób pracujących wg płci w gminie Hajnówka

	2013	2014	2015
Ogółem	311	304	310
Mężczyźni	173	165	168
Kobiety	138	139	142

Źródło: Portal Informacyjny GUS/Bank Danych Lokalnych/Dane dla jednostki podziału terytorialnego/Rynek pracy.

Rolniczo-leśny charakter gminy Hajnówka znajduje odzwierciedlenie również w aspekcie pracy zawodowej jej mieszkańców. W sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) pracuje **34,3%** aktywnych zawodowo mieszkańców gminy Hajnówka , **28,9%** w przemyśle i budownictwie, a **15,2%** w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz **15,2%** pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

Zgodnie z danymi KRUS-u Placówki Terenowej w Hajnówce liczba ubezpieczonych rolników i domowników na terenie gminy Hajnówka wynosiła:

- stan na dzień 31.12.2013r. - 612
- stan na dzień 31.12.2014r.- 578
- stan na dzień 31.12.2015r- 528
- stan na dzień 31.12.2016r- 512.

Systematyczny spadek liczby ubezpieczonych rolników i domowników na terenie gminy Hajnówka wynika z uwarunkowań demograficznych (starzenie się społeczeństwa), ujemnego salda migracji oraz odpływu młodzieży do innych grup zawodowych.

Liczba podmiotów gospodarczych w gminie Hajnówka (wg stanu na 31.12.2014 r.) w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców ukształtowała się na poziomie 70, gdy w powiecie hajnowskim relacja ta wynosiła 67, zaś w województwie 83. Wskaźnik ten plasował gminę Hajnówka na 4 miejscu wśród gmin powiatu hajnowskiego (na 9 gmin) i 31 miejscu w województwie podlaskim (na 116 gmin). Wyższą wartością tego wskaźnika w powiecie charakteryzowały się gminy Białowieża, miasto Hajnówka i gmina Dubicze Cerkiewne.

Tabela 5. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON

	2013	2014	2015
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	273	276	279
Sektor publiczny	7	7	6
Sektor prywatny	266	269	272

Podmioty wg grup rodzajów PKD 2007

	2013	2014	2015
Ogółem	273	276	279
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	29	20	19
Przemysł i budownictwo	95	98	97
Pozostała działalność	149	58	163

Źródło: Portal Informacyjny GUS/ Bank Danych Lokalnych/Dane dla jednostki podziału terytorialnego/Podmioty gospodarcze i przekształcenia własnościowe i strukturalne.

Wspomniany rolniczy charakter gminy powoduje, że udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym jest stosunkowo niewielki w porównaniu z pozostałymi gminami powiatu hajnowskiego. Udział ten wyniósł na koniec 2014 – 5,9%.

Bezrobocie rejestrowane w gminie Hajnówka wynosiło w 2015 roku 8,2% (9,4% wśród kobiet i 7,2% wśród mężczyzn). Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na koniec 2015r. wyniósł 5,2 %. Bezrobocie należy więc do jednego z najważniejszych problemów gminy. Na przestrzeni lat 2013-2015 zauważalne jest wyrównanie liczby kobiet i mężczyzn zarejestrowanych w PUP.

Tabela 6. Bezrobocie rejestrowane- bezrobotni zarejestrowani wg płci

	2013	2014	2015
Ogółem	166	136	121
Mężczyźni	89	75	61
Kobiety	77	61	60

Źródło: Portal Informacyjny GUS/ Bank Danych Lokalnych/Dane dla jednostki podziału terytorialnego/Ludność oraz http://www.polskawliczbach.pl/gmina_Hajnówka.

Analiza struktury bezrobocia rejestrowanego, które nie oddaje w pełni rzeczywistego poziomu bezrobocia jak również bezrobocia rzeczywistego na terenie gminy Hajnówka pod kątem wieku oraz płci wskazuje, że: dominującymi grupami osób pozostających bez pracy są:

- **osoby młode (do 35 roku życia)** dla których bezrobocie stało się głównym zagrożeniem ich startu zawodowego oraz jedną z barier blokujących zaspokojenie potrzeb i inspiracji młodego pokolenia. W 1996 roku udział najmłodszej grupy wiekowej wśród bezrobotnych nieco się obniżył, jednak w znacznej mierze było to spowodowane zmianą regulacji prawno-systemowych dotyczących młodzieży i absolwentów. Do 1 marca 1996 roku nabywali oni uprawnienia do zasiłku po upływie 3 miesięcy od daty zarejestrowania w Urzędzie Pracy. Obecnie nie mają prawa do zasiłku, mogą natomiast otrzymywać stypendium, jeśli urząd pracy skieruje ich na szkolenie lub staż do pracodawcy. W następstwie tych zmian absolwenci w zdecydowanej większości nie rejestrują się w Urzędach Pracy, zaś stypendiami objęta jest bardzo niewielka część młodzieży. Młodzi – i to nawet ci z wyższym wykształceniem – mogą natomiast liczyć w większości wyłącznie na niskopłatne płace czasowe.
- **kobiety**, które często są dyskryminowane na rynku pracy. Zjawisko nierówności szans kobiet na rynku pracy wskazuje na znacznie trudniejszy dostęp kobiet niż mężczyzn do zatrudnienia, niektórych zawodów i form szkolenia, awansu i odpowiedniego wynagrodzenia, mimo identycznych umiejętności zawodowych czy poziomu wykształcenia. W warunkach masowego bezrobocia problem nierówności pogłębia się i prowadzi do marginalizacji pozycji kobiet na rynku pracy.

Jednym z głównych powodów osłabiających szanse na zatrudnienie kobiet jest tradycyjne podejście do podziału pracy i obowiązków rodzinnych, które sprawiają, że dla większości pracodawców kobiety są pracownikami mniej atrakcyjnymi. Pracodawcy traktują przywileje socjalne kobiet jako jedną z przesłanek selekcji kandydatów do pracy, preferując zatrudnienie bardziej dyspozycyjnych mężczyzn – nawet o niższych kwalifikacjach. Coraz częściej ograniczają zatrudnianie kobiet m.in. przez limitowanie górnej granicy wieku (35 lat). Inną sprawą jest okres aktywności zawodowej, który przerywany jest często macierzyństwem.

- **osoby bierne zawodowo**, stanowią dużą część beneficjentów Ośrodka. Brak pracy to nie tylko brak zarobków, brak środków utrzymania, lecz także utrata pozycji zawodowej i społecznej. W tej sytuacji następuje degradacja materialna i moralna osób, których to dotyczy. Bezrobocie w swych skutkach dotyka nie tylko osoby pozbawionej pracy ale także osób znajdujących się na utrzymaniu czy też stanowiących najbliższe otoczenie społeczne bezrobotnego,
- **długotrwale bezrobotne**. Firmy nie chcą dofinansowywać inicjacji zawodowej osób młodych. Nie widzą korzyści w zatrudnianiu osób dopiero wkraczających na rynek pracy. Pracodawcy poszukują ludzi z doświadczeniem, którego młodzi nie mają. I tu tworzy się błędne koło, bo pozostający bez pracy młody człowiek żadnego doświadczenia nie zdobywa. To może skutkować długotrwałym bezrobociem.
- **osoby o niskich kwalifikacjach**. Przyczyną trudności z wejściem na rynek pracy jest nieodpowiednie wykształcenie. W przypadku osób młodych (do 35 r. ż.) często dochodzi do przypadkowego wyboru szkoły i przyszłego zawodu. Uzyskane umiejętności i typ wykształcenia, a w konsekwencji zawód wyuczony, mogą mieć decydujący wpływ na to, ile czasu trzeba będzie potem poświęcić na znalezienie zatrudnienia. Formalnie absolwenci wchodzący na rynek pracy są coraz lepiej wykształceni, jednak bardzo często oznacza to jedynie uzyskanie podstawowych kwalifikacji zawodowych. Coraz bardziej doceniane są zawody z grupy specjalistów i różne formy zdobywania dodatkowych umiejętności,
- **osoby niepełnosprawne**. Wśród osób niepełnosprawnych dominuje przekonanie, że przedsiębiorcy na „otwartym rynku pracy” niechętnie zatrudniają niepełnosprawnych pracowników, a już zatrudnianych zwalniają częściej i z mniejszym oporem niż pracowników pełnosprawnych. Z założenia niepełnosprawny pracownik postrzegany jest przez przedsiębiorców jako mało wydajny pracownik, którego zatrudnienie wiąże się z możliwością występowania wielu ryzyk i niedogodności zakłócające efektywne

funkcjonowanie przedsiębiorstwa: niższa wydajność, częste zwolnienia chorobowe, większe narażenie na wypadki. Kolejną barierą jest obawa przed ponoszeniem zbyt dużych kosztów zatrudnienia i pracy osoby niepełnosprawnej.

- **osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia** Znaczącym problemem jest aktywność zawodowa osób po 50 roku życia.

Z danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hajnówce wynika, że jednym z głównych powodów przyznawania pomocy obok ubóstwa, potrzeby ochrony macierzyństwa oraz bezrobocia jest niepełnosprawność.

Zgodnie z danymi pozyskanymi w jednym z podstawowych źródeł informacji statystycznej o osobach niepełnosprawnych w Polsce - Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań z 2011r. liczba osób niepełnosprawnych w województwie podlaskim wyniosła 131,8 tys., a osoby z niepełnosprawnością stanowiły 11,0 % mieszkańców Województwa Podlaskiego, które odznaczało się również najwyższym odsetkiem osób niepełnosprawnych pobierających emeryturę. Według NSP częstotliwość występowania niepełnosprawności w powiecie hajnowskim jest najwyższa w województwie podlaskim, przy średniej wojewódzkiej osób niepełnosprawnych na 1000 ludności – 110.

Tabela 7. Wybrane dane o osobach niepełnosprawnych w województwo podlaskim i powiecie hajnowskim

Osoby niepełnosprawne	Liczba osób niepełnosprawnych na 1000 ludności w województwie podlaskim	Liczba osób niepełnosprawnych na 1000 ludności w powiecie hajnowskim	% udział osób niepełnosprawnych (na 1000 mieszkańców) w powiecie hajnowskim w stosunku do woj. podlaskiego
Ogółem	110	165	150,00%
Kobiety	104	146	140,00%
Mężczyźni	115	183	159,00%

Źródło: http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,122,zrodla-danych-o-osobach-niepelnosprawnych/Informacja_o_dostepnosci_danych_dotyczacych_osob_niepelnosprawnych_na_poziomie_województw_powiatów_i_gmin_Obszary_wiejskie_Narodowy_Spis_Ludności_i_Mieszkań_Warszawa_Olsztyn_2015_GUS_Urząd_Statystyczny_w_Olsztynie_Strategia_Rozwiązywania_Problemów_Społecznych_Powiatu_Hajnowskiego_na_lata_2016-2022

Tabela 8. Liczba wydanych orzeczeń o niepełnosprawności według wieku, stopnia niepełnosprawności w powiecie hajnowskim

Rok	Ogółem orzeczenia o uzyskaniu niepełnosprawności	Dzieci do 16 lat	Dorośli pow. 16 lat	Stopień niepełnosprawności osób pow. 16 lat		
				znaczny	umiarkowany	lekki
2013	1502	130	1372	472	651	249
2014	1744	142	1602	553	821	228
2015	1736	144	1592	544	800	215

Tabela 9. Rodzaje dysfunkcji , przyczyny otrzymania stopnia niepełnosprawności w powiecie hajnowskim

Rodzaj dysfunkcji	Rok					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
01-U upośledzenie umysłowe	12	14	19	16	22	15
02-P choroby psychiczne	118	116	101	85	123	121
03-L zaburzenia głosu , mowy , słuchu	48	53	73	65	77	55
04-O – choroby wzroku	42	37	43	22	31	34
05-R – narząd ruchu	576	572	580	564	657	684
06-E - epilepsja	18	12	11	13	11	21
07-S – układ oddechowy krążenia	338	331	344	230	260	244
08-T – układ pokarmowy	61	51	51	35	40	50
09-M – układ moczowo – płciowy	50	44	35	52	27	35
10-N – schorzenia neurologiczne	209	195	182	156	212	198
11- I – inne schorzenia	127	194	138	134	135	102
12- C – całościowe zaburzenia rozwojowe	0	0	0	0	0	0

Źródło: Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Hajnowskiego na lata 2016-2022.

1 marca 2016 r. Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych (PFON) wraz z czterema partnerami rozpoczęło realizację projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, realizowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014 - 2020, Osi Priorytetowej II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych. Projekt jest ważnym etapem wdrażania w naszym kraju Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, która ratyfikowana została przez Polskę we wrześniu 2012 r. Realizacja projektu jest również doniosłym wydarzeniem w postulowanym przez Konwencję procesie angażowania osób z niepełnosprawnościami do udziału w życiu publicznym i politycznym. W gminie Hajnówka również należałoby podjąć starania , umożliwiające osobom niepełnosprawnym, by w sposób aktywny i pełny brały udział w życiu społeczności lokalnej.

W zakresie bezpieczeństwa mieszkańców Gmina Hajnówka współpracuje z Powiatową Komendą Policji w Hajnówce, Powiatową Komendą Straży Pożarnej w Hajnówce oraz Samodzielnym Publicznym Zakładem Opieki Zdrowotnej w Hajnówce, jak również sama podejmuje działania: z zakresu ochrony przeciwpożarowej - utrzymuje jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej,- z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego - finansuje utrzymanie publicznych dróg gminnych oraz oświetlenie tychże.

Zgodnie z danymi przekazanymi przez Komendę Powiatową Państwowej Straży Pożarnej ogólna liczba interwencji, w latach 2007-2014, na terenie gminy Hajnówka wyniosła 668. W badanym okresie liczba interwencji ze względu na pożary, miejscowe zagrożenia oraz uwzględniając fałszywe alarmy zmniejszyła się około o 50% (2007 r. – 102, 2008 r. – 106, 2009 r. – 106, 2010 r. – 85, 2011 r. – 87, 2012 r. – 77, 2013 r. – 51, 2014 – 54).

Jak wynika z prac Gminnego Zespołu Interdyscyplinarnego w Hajnówce zajmującego się sprawami związanymi ze stosowaniem przemocy w rodzinie oraz organów zajmujących się pomocą społeczną na naszym terenie (GOPS , kuratorzy, Policja) przemoc w rodzinie jest zjawiskiem

obecnym w życiu mieszkańców gminy Hajnówka. Z doświadczenia osób i organizacji zajmujących się przemocą domową wynika, iż niżej zamieszczone (tab.10) statystyki nie oddają powagi problemu. Większość sytuacji związanych z przemocą, zachodzących wewnątrz rodziny, w ogóle nie wychodzi na światło dzienne i nie jest zgłaszanych. Według danych zgromadzonych przez GOPS w Hajnówce widoczny jest jednak spadek liczby rodzin objętych procedurą „Niebieskiej Karty”, co uwidacznia tabela poniżej.

Tabela 10. Liczba prowadzonych działań w związku z przemocą w rodzinie :

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba osób objętych pomocą zespołów interdyscyplinarnych	50	21	42
Liczba rodzin objętych pomocą zespołów interdyscyplinarnych	15	8	16
Liczba osób objętych terapią (Program Korekcyjno-Edukacyjny dla sprawców przemocy realizowane przez PCPR w Hajnówce)	0	1 (realizacja Programu w Areszcie Śledczym)	0 (nie realizowano Programu Korekcyjno-Edukacyjnego)

W roku 2016 r. działaniami korekcyjno-edukacyjnymi realizowanymi przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Hajnówce zostały objęte 2 osoby z terenu gminy Hajnówka.

Źródło: Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie MPiPS za rok 2014, 2015. Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Gminie Hajnówka za rok 2014 oraz rok 2015, Gminnego Zespołu Interdyscyplinarnego w Hajnówce, dane PCPR w Hajnówce.

Niezwykle ważną formą wsparcia osobom potrzebującym jest pomoc świadczona przez pracowników socjalnych w postaci pracy socjalnej. Podstawowym jej celem jest niesienie pomocy ludziom w znajdującym się w różnych sytuacjach, nie tylko związanych z problemami materialnymi, ale także psychicznymi, emocjonalnymi czy duchowymi, a najbardziej podstawową jej wartością jest godność osoby ludzkiej.

W ramach pracy socjalnej w związku z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie pracownicy socjalni proponowali osobom wobec których istnieje podejrzenie, że doznają przemocy w rodzinie pomoc w formie nieodpłatnych porad prawnych oraz psychologicznych w ramach działalności Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT w Suwałkach, prowadzącego Ośrodek Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych Przestępstwem. Sprawcy przemocy kierowani są do PCPR-u w Hajnówce, realizującego program korekcyjno - edukacyjny.

W gminie Hajnówka przemoc w rodzinie najczęściej występuje w rodzinach najuboższych i jest związana z synergia negatywnych zjawisk: alkoholizmem, niskim wykształceniem i małą świadomością społeczną. Alkoholizm jako poważny problem społeczny o negatywnych skutkach, stanowi wciąż aktualny i poważny problem wśród mieszkańców gminy. Prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz integracji społecznej osób uzależnionych od alkoholu należy do zadań własnych każdej gminy, zaś za jego realizację prowadzoną w postaci gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych odpowiada Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Hajnówce. W gminie Hajnówka funkcjonuje Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która inicjuje i monitoruje działania związane z

edukacją i profilaktyką rozwiązywania problemów alkoholowych. Celem jej działań jest ograniczanie dostępności alkoholu, zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej, rehabilitacyjnej osobom uzależnionym, podejmowanie działań w związku z podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie oraz zwiększanie zdolności osób do radzenia sobie z istniejącymi problemami alkoholowymi. Podejmowane działania mają za zadanie wsparcie osób uzależnionych i ich rodzin, kształtowanie zdrowego stylu życia oraz pomoc rodzinom w trudnych sytuacjach życiowych. Komisja uprawniona jest do podejmowania czynności zmierzających do sądowego orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu, zobowiązania poddania się leczeniu odwykowemu. Ponadto, Komisja realizuje określone ustawowo zadania gminy w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.

Tabela 11. Liczba wniosków w sprawie leczenia odwykowego rozpatrzonych przez GKRPA:

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Alkoholizm	11	15	11
Narkomania	0	0	0

Tabela 12. Liczba osób objętych terapią uzależnień

Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
2	3	3

Źródło: Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, dane Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Hajnówce.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Hajnówce jest jednostką organizacyjną utworzoną w celu realizacji zadań pomocy społecznej należących do właściwości gminy Hajnówka, mającą na celu umożliwienie mieszkańcom przezwyciężanie ich trudnych sytuacji życiowych, których nie są oni w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Rodziny korzystające ze świadczeń pomocy społecznej kwalifikowane są do objęcia pomocy zgodnie z art. 7 ustawy o pomocy społecznej, które określają przesłanki do udzielenia wsparcia.

Według danych GOPS w Hajnówce (stan na dzień 31.12.2015r.) udzielono pomocy 173 rodzinom (441 osobom), w tym:

- 11 rodzinom niepełnym (liczba osób w rodzinach – 36)
- 7 rodzinom wielodzietnym (liczba osób w rodzinach – 43)
- 29 rodzinom z potrzebą ochrony macierzyństwa (liczba osób w rodzinach – 141)

Tabela 13. Powody udzielenia pomocy przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Hajnówce zgodnie z art. 7 ustawy o pomocy społecznej

Ubóstwo

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba rodzin	140	153	127
Liczba osób w rodzinach	364	371	310

Bezrobocie

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba rodzin	86	85	66
Liczba osób w rodzinach	190	187	159

Niepełnosprawność

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba rodzin	59	63	56
Liczba osób w rodzinach	130	133	124

Bezradność sprawach opiekuńczo-wychowawczych

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba rodzin	24	18	18
Liczba osób w rodzinach	103	74	76

Potrzeba ochrony macierzyństwa

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba rodzin	30	28	29
Liczba osób w rodzinach	Brak danych	139	141

Alkoholizm

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba rodzin	10	12	19
Liczba osób w rodzinach	19	29	42

Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba rodzin		5	2
Liczba osób w rodzinach		5	2

Źródło: Sprawozdanie półroczne i roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej społecznej za rok 2014 oraz 2015 - MPiPS, GOPS w Hajnówce

W gminie Hajnówka dominującymi powodami wsparcia GOPS-u są wzajemnie korespondujące z sobą i wzajemnie od siebie zależne:

- ubóstwo ,
- bezrobocie,
- potrzeba ochrony macierzyństwa (w tym wielodzietność),
- niepełnosprawność.

Zgodnie z danymi GOPS liczba osób korzystających z pomocy społecznej, w okresie obejmującym lata 2010 – 2015 wykazuje tendencję spadkową i jest to również związane ze zmniejszającą się liczbą mieszkańców gminy.

Tabela 14. Wartość wskaźnika deprywacji lokalnej

Liczba osób w rodzinach, którym decyzją przyznano świadczenie	1	593	534	530	517	495	441
Liczba mieszkańców	2	4 213	4 148	3 999	3 953	3 953	3 922
Wartość wskaźnika liczba osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie na każde 1000 mieszkańców w 1 / w2 x 1000	3	140,75	128,74	132,53	130,79	125,22	112,44
Dynamika (%)	4	X	91	103	99	96	90

Źródło: Dane OZPS. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Hajnówce

Pieczą zastępczą sprawowaną jest nad dzieckiem w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców. Według danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Hajnówce liczba dzieci z terenu Gminy Hajnówka w latach 2013-2015 kształtowała się następująco:

Tabela 15. Liczba dzieci z terenu gminy w pieczy zastępczej

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Liczba dzieci w pieczy zastępczej rodzinnej	9	5	5
Liczba dzieci w pieczy zastępczej instytucjonalnej	0	0	0

Źródło: Dane Powiatowego Centrum Pomocy w Hajnówce

W ramach procedury postępowania administracyjnego w sprawie przyznania pomocy społecznej – pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy (rodzinny). Daje on możliwość zbadania sytuacji oraz określenie prawa do korzystania z oferowanych usług i form wsparcia. Z punktu widzenia współpracy z osobą pozostającą bez pracy (bezrobotną, poszukującą pracy, pozostającą bez zatrudnienia, nieaktywną zawodowo) wywiad koncentruje się na sferze zawodowej. W trakcie wywiadu pracownik socjalny bada sytuację:

- zawodową;
- zdrowotną;
- mieszkaniową;
- rodzinną;
- finansową.

Na podstawie wywiadów środowiskowych, rodzajów świadczonej pracy socjalnej, rozmów pracowników socjalnych z podopiecznymi w środowisku oraz danych Gminnego Ośrodka Pomocy

Spółecznej w Hajnówce wyłaniają się następujące problemy:

a) ubóstwa będącego wiodącą przesłanką przyznawania pomocy, które wiąże się z **bezrobociem**, jak również **biernością zawodową** beneficjentów Ośrodka. Brak pracy to nie tylko brak zarobków, brak środków utrzymania, lecz także utrata pozycji zawodowej i społecznej. W tej sytuacji następuje degradacja materialna i moralna osób, których to dotyczy. Bezrobocie w swych skutkach dotyka nie tylko osoby pozbawionej pracy ale także osób znajdujących się na utrzymaniu czy też stanowiących najbliższe otoczenie społeczne bezrobotnego.

b) zła sytuacja zdrowotna osób lub członków ich rodzin - długotrwała choroba, niepełnosprawność,

Sytuacja niepełnosprawności w rodzinie znacząco zmienia jakość relacji w rodzinie – wpływa na przeżycia, emocje, stan zdrowia członków rodziny, odciska piętno na ich wzajemnych relacjach, a tym samym często ogranicza funkcjonowanie tej grupy jako całości. Pogarsza się status ekonomiczny i dezorganizacji ulega życie rodzinne. Izolacja społeczna jest kolejnym wyraźnie zaznaczającym się czynnikiem. Wszystko to stawia rodzinę w trudnej sytuacji.

c) trudna sytuacja osób starszych

Jedną z grup społecznych najbardziej zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem są osoby starsze. Dzieje się tak z wielu powodów, m. in. niemożności nagromadzenia w ciągu życia majątku dającego im odpowiednie zabezpieczenie, braku wsparcia finansowego i lub rzeczowego dorosłych dzieci, brak praw do świadczeń emerytalnych lub niskie świadczenie, niewystarczające na potrzeby gospodarstwa domowego. Często się zdarza również, że osoby starsze ze swoich stałych świadczeń wspierają młodszych członków rodziny. Sytuacja rodzinna osób starszych zmienia się wraz z wiekiem. Wydłużające się życie osób starszych oznacza, że coraz częściej dożywają one czasu, w którym ich dzieci wchodzą w okres wieku starszego. Tworzy to wyraźną strukturę wielopokoleniowej dorosłości – dziadkowie, starzejące się już ich dzieci, oraz kolejne pokolenie ich dorosłych wnuków. Ryzyko ubóstwa powszechnie uznaje się za wskaźnik obrazujący nie tylko ubóstwo materialne, ale również istotny czynnik wykluczenia społecznego, rozumianego także jako ograniczony dostęp do różnego rodzaju usług, w tym także do świadczeń zdrowotnych. Ubóstwo i wykluczenie społeczne pozostaje w ścisłej podwójnej korelacji ze stanem zdrowia. Z jednej strony status społeczny i ekonomiczny jednostki ma ogromny wpływ na stan zdrowia i długość życia jednostki, a drugiej strony zła kondycja zdrowotna wpływa na zmniejszenie zdolności do pracy, a tym samym na zwiększenie ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego.³

d) bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w tym potrzeba ochrony macierzyństwa i wielodzietność.

Rolą rodziny jest zapewnienie dziecku opieki, gdyż z racji wieku nie jest ono w stanie samodzielnie sobie jej zapewnić oraz jego wychowanie w celu przygotowania dziecka do życia w społeczeństwie. Rodzina jednak nie zawsze prawidłowo wykonuje powyższe zadania, przepisy ustawy o pomocy społecznej wskazują zwłaszcza na rodziny niepełne i wielodzietne.

Bezradność w sprawach opiekuńczo wychowawczych jest kolejnym problemem a zarazem powodem udzielania osobom i rodzinom pomocy społecznej w gminie Hajnówka. Jak można zauważyć (tab.13,) liczba rodzin, którym przyznana jest pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz potrzeby ochrony macierzyństwa i wielodzietności na przestrzeni lat 2013-2015 utrzymuje się na stałym poziomie.

Na terenie gminy Hajnówka znajdują się następujące szkoły:

a) Zespół Szkół w Dubinach obejmujący:

- Szkołę Podstawową wraz z oddziałem „0”
- Gimnazjum
- punkt przedszkolny

b) Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Orzeszkowie

c) Szkoła Podstawowa w Nowokorninie wraz z oddziałem „0”.

³ Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020, Nowy wymiar aktywnej integracji. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, lipiec 2014

Jak wynika z danych Urzędu Gminy Hajnówka liczba placówek szkolnych nie zmieniała się na przestrzeni lat 2012- 2015.

Organizacja życia kulturalnego w gminie Hajnówka powierzona jest Gminnemu Centrum Kultury (GCK) będącego gminną jednostką organizacyjną. GCK utworzone zostało z połączenia samorządowych instytucji kultury tj. Gminnego Ośrodka Kultury i Gminnej Biblioteki Publicznej w dniu 1 czerwca 2015 r. Na terenie gminy funkcjonuje 15 świetlic wiejskich, zaś w sześciu z nich zatrudnione są osoby zajmujące się animacją kultury w środowisku lokalnym.

V. ODBIORCY PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ-GRUPY DOCELOWE

W diagnozie przedstawionej w Programie Aktywności Lokalnej z terenu gminy Hajnówka wyłoniły się grupy społeczne o szczególnych potrzebach w obszarze rynku pracy i integracji społecznej ,szczególnie zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym:

- znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy :

- osoby długotrwale bezrobotne oraz bierne zawodowo,
- osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia,
- osoby niepełnosprawne,
- osoby o niskich kwalifikacjach,
- osoby młode (do 35 roku życia),
- kobiety,

- osoby w wieku postprodukcyjnym (mężczyźni 65 +, kobiety 60 +)
- rodziny wielodzietne (z trójką lub więcej dzieci)
- właściciele małych, niedochodowych gospodarstw rolnych;

Działania realizowane w ramach Programu Aktywności Lokalnej będą kierowane do mieszkańców gminy Hajnówka , a w szczególności do grup, członków społeczności lokalnej zgodnie z diagnozą społeczną.

Adresatami Programu są osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym i ubóstwem oraz najbliższe otoczenie tych osób (członkowie rodzin, domownicy).

Beneficjentami działań są przede wszystkim osoby i rodziny korzystające ze świadczeń pomocy społecznej lub kwalifikujące się do objęcia wsparciem pomocy społecznej, należy jednak mieć na uwadze, że wsparcie skierowane do osób wykluczonych społecznie w ramach działań związanych z Programem nie jest tożsame z udzielaniem świadczeń z pomocy społecznej.

Biorąc pod uwagę diagnozę społeczną działania Programu należy skierować również do innych grup i środowisk funkcjonujących na terenie gminy, które z uwagi na specyfikę profilu społecznego oraz zróżnicowanie i stopień problemów będą zaliczane do grupy osób defaworyzowanych, a więc wymagających wsparcia, a których potrzeba włączenia do działań aktywnej integracji wyniknie w trakcie realizowania PAL.

VI. CELE PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

Celem nadrzędnym Programu Aktywności Lokalnej dla Gminy Hajnówka jest polepszenie sytuacji osób wymagających włączenia społecznego oraz ich bezpośredniego otoczenia realizowane poprzez pracę z grupami znajdującymi się w niekorzystnym położeniu – wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi tym zjawiskiem oraz zwiększenie aktywności oraz integracji lokalnej

społeczności, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych. Zostanie to osiągnięte poprzez eliminację czynników prowadzących do wykluczenia społecznego; nakierowana na rozwiązywanie problemów lokalnych i tym samym przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego.

Cele główne Programu Aktywności Lokalnej:

1. Rozwój lokalny

Cele szczegółowe:

- rozwijanie wśród młodzieży idei odpowiedzialności i uczestnictwa poprzez integrację społeczną i działania proekologiczne.
- podniesienie wiedzy i umiejętności społecznych, w tym umiejętności organizacyjnych grupy młodzieży
- podniesienie poziomu samooceny i wiary we własne możliwości wśród młodzieży a tym samym potencjału społecznego mieszkańców gminy Hajnówka

2. Aktywna integracja

Cele szczegółowe

- reintegracja społeczna - odbudowa i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych
- reintegracja zawodowa – odbudowa i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy
- zapobieganie problemom ubóstwa , marginalizacji i wykluczenia społecznego .

VII. SPOSOBY I METODY PRACY WYKORZYSTYWANE DO REALIZACJI PROGRAMU

W ramach PAL-u realizowana jest metoda organizowania społeczności lokalnej /OSL/, uwzględniające następujące zasady:

- Od pomocy do samopomocy
- Od pracy "dla" do pracy "z" ludźmi i "przez" ludzi
- Od bierności do partycypacji, współuczestniczenia
- Od perspektywy klienta do perspektywy partnera

Organizowanie społeczności lokalnej /OSL/ oparte jest na:

- **Budowaniu partnerstwa lokalnego dla realizacji celów społecznych**, gdyż razem realizując cele możemy więcej zrobić. Pozwala to na szersze działanie, skierowane do większej liczby odbiorców, bardziej dostosowane do potrzeb mieszkańców oraz pozwala na minimalizowanie kosztów. Nie do przecenienia są także doświadczenia partnerów, którzy często na tę samą sprawę patrzą się z innego punktu widzenia.
- **Odpowiedzi na potrzeby artykułowane przez środowisko**, co możliwe jest poprzez stałe konsultacje z mieszkańcami oraz przeprowadzanie badań potrzeb i zasobów środowiska.

- **Budowaniu kapitału społecznego** osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w społeczności lokalnej czyli na odbudowaniu ich więzi z innymi ludźmi poprzez uaktywnianie ich społecznie i podejmowanie przez nich roli animatora społecznego, jest to możliwe dzięki innemu podejściu do tych osób – traktowaniu ich jako partnera, który posiada potencjał niezbędny do zmiany swojego środowiska. Animatorzy społeczni wywodzący się z tej grupy zbierają informacje ze środowiska o potrzebach i problemach, pomagają w organizacji zadań, kontaktują się potencjalnymi sponsorami, przedstawicielami władzy i instytucji.
- **Realizowaniu działań na rzecz społeczności lokalnej** przy zaangażowaniu jej samej, w odpowiedzi na jej potrzeby. Pracownicy służą pomocą doradczą i organizacyjną, ale działania realizują już sami zainteresowani mieszkańcy.
- **Oparciu działań na wolontariacie**, który pozwala na poszerzenie zakresu usług i objęcie wsparciem większej ilości osób w innych, bardziej rozbudowanych formach. Ponadto pozwala to na integrację społeczności lokalnej, współpracę z otoczeniem, a przez to zmianę wizerunku OPS. Wolontariusze współpracują w Ośrodku akcyjnie, przy realizacji zadań środowiskowych, zapewniają pomoc w opiece nad dziećmi i organizują im czas oraz wielu innych zadań. Wolontariat wykorzystywany jest także jako narzędzie pracy z osobami wykluczonymi społecznie, co przynosi większe efekty niż szkolenia motywacyjne, gdyż pozwala zdobyć doświadczenie oraz wiarę w swoje możliwości.

W ramach programu przewiduje się zastosowanie:

1) **środowiskowej pracy socjalnej** - działania realizowane przez pracownika socjalnego, mające na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi,

2) **instrumentów aktywnej integracji** - szereg instrumentów aktywizacyjnych z zakresu aktywizacji, edukacyjnej, społecznej, zawodowej o której mowa w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020:

- **Instrumenty aktywnej integracji o charakterze społecznym**, których celem jest przywrócenie lub wzmocnienie kompetencji społecznych, zaradności, samodzielnności i aktywności społecznej;
 - **Instrumenty aktywnej integracji o charakterze edukacyjnym**, których celem jest wzrost poziomu wykształcenia lub jego dostosowania do aktualnych potrzeb rynku pracy, łącznie z działaniami w zakresie aktywizacji zawodowej;
 - **Instrumenty aktywnej integracji o zdrowotnym** których celem jest wyeliminowanie lub złagodzenie barier zdrowotnych utrudniających funkcjonowanie w społeczeństwie lub powodujących oddalenie od rynku pracy.
- 3) **działań o charakterze środowiskowym** – inicjatywy integrujące obejmujące między innymi, wsparcie działań indywidualnych oraz programów środowiskowych np. spotkania z grupami docelowymi, badania, opracowania, analizy, edukację społeczną i obywatelską, spotkania konsultacje, debaty, organizowanie i inspirowanie do udziału mieszkańców imprezach i spotkaniach w szczególności działania o charakterze środowiskowym.

VIII. KIERUNKI DZIAŁAŃ

Właściwe ukierunkowanie działań prowadzonych w ramach PAL umożliwi realizację założonych celów odzwierciedlonych w osiągniętych rezultatach.

Działania w ramach PAL winny być ukierunkowane na:

- podniesienie poziomu aktywności mieszkańców oraz instytucji lokalnych na rzecz samodzielnego rozwiązywania ważnych problemów społecznych, w szczególności problemów dotyczących osoby korzystające ze wsparcia pomocy społecznej,
- zapobieganie marginalizacji osób i rodzin poprzez wyrównywanie szans dla grup marginalizowanych, m. in. osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych, młodzieży,
- podejmowanie inicjatyw na rzecz podniesienia jakości życia społeczności lokalnej,
- prowadzenie działań aktywizacyjnych i integracyjnych adresowanych do osób należących do określonej grupy zawodowej lub społecznej,
- realizowanie środowiskowej pracy socjalnej mającej na celu pomoc osobom i rodzinom w środowisku we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych,
- edukację społeczną i obywatelską, w tym organizowanie spotkań, konsultacji, działań edukacyjnych i debat społecznych dla mieszkańców,
- organizowanie i inspirowanie udziału mieszkańców w imprezach i spotkaniach, w szczególności o charakterze integracyjnym, edukacyjnym, kulturalnym, sportowym, ekologicznym, turystycznym.

Cele Programu Aktywności Lokalnej realizowane będą poprzez podejmowanie następujących działań:

- promowanie, wspieranie i realizowanie projektów aktywizujących oraz integrujących społeczność lokalną,
- ukierunkowanie instytucji samorządowych na współpracę z organizacjami pozarządowymi i lokalną społecznością,
- wspieranie organizacyjne oraz finansowe lokalnych inicjatyw,
- wspieranie lokalnych liderów poprzez pomoc techniczną i dostęp do informacji,
- aktywizację, integrację i wykorzystanie potencjału osób starszych w środowisku lokalnym,
- wypracowanie modelu działań środowiskowych opartych na współdziałaniu różnych instytucji, organizacji i mieszkańców,
- stworzenie warunków do powstawania inicjatyw i struktur funkcjonujących na rzecz społeczności lokalnej,
- aktywną integrację osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ich otoczenia,
- przeciwdziałanie utrwalaniu się bezradności i pogłębianiu marginalizacji społecznej wśród mieszkańców,
- umożliwienie dostępu do informacji i konsultacji,
- wspieranie rozwoju informacji obywatelskiej, wolontariatu, grup samopomocy,

- wspieranie członków społeczności lokalnych w podejmowaniu aktywności na rzecz poprawy swojej sytuacji życiowej oraz poprawy standardów życia,
- organizację i finansowanie treningów kompetencji i umiejętności społecznych, uczestnictwa w grupach i klubach samopomocowych,
- aktywizację i mobilizację mieszkańców do rozwiązywania grupowych i środowiskowych problemów społecznych,
- organizację i finansowanie działań o charakterze środowiskowym obejmujących przygotowanie i realizację Programu Aktywności Lokalnej,
- organizowanie i inspirowanie udziału mieszkańców w imprezach i spotkaniach o charakterze integracyjnym, edukacyjnym, kulturalnym, sportowym, ekologicznym lub turystycznym,
- pomoc w poszukiwaniu środków finansowych z innych źródeł niż budżet gminny na prowadzenie działań aktywizujących i integrujących społeczność lokalną,
- systematyczne badanie potrzeb mieszkańców.

IX. ZASOBY NIEZBĘDNE DO UZYSKANIA ZAŁOŻONYCH CELÓW PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ.

Zasoby niezbędne do uzyskania założonych celów PAL należy podzielić na pozostające w bezpośrednim otoczeniu realizatora jak i wymagających pozyskania.

Zidentyfikowane zasoby pozostające w bezpośrednim otoczeniu:

1. Znajomość potrzeb i problemów społecznych poprzedzona dokonywaniem bieżącej analizy i oceny zjawisk oraz procesów społecznych.
2. Profesjonalny i wykwalifikowany zespół pracowników samorządowych.
3. Deklaracja współpracy ze strony instytucji, jednostek samorządowych, m. in. Gminnego Centrum Kultury w Dubinach oraz placówek edukacyjnych oraz organizacji pozarządowych i grup nieformalnych (OSP, Koło Gospodyń Wiejskich Gospodyń Wiejskich).
4. Możliwość korzystania z bazy lokalowej⁴ (GCK, świetlice wiejskie, place zabaw, wspólne przestrzenie publiczne) i kadrowej jednostek organizacyjnych samorządu gminnego.

Zidentyfikowane potrzeby w zakresie zasobów własnych:

Wdrażanie działań w formule RLKS wymaga interwencji zarówno w obszarze zasobów ludzkich jak i infrastrukturalnych. Formy pracy w obszarach włączenia społecznego – KIS, CIS –

⁴Możliwość korzystania z bazy lokalowej uwarunkowana porą realizacji projektu. W okresie zimowym duża część bazy lokalowej Gminy Hajnówka pozostaje wyłączona ze względu na stan techniczny obiektu (wysokie koszty użytkowania, brak docieplenia ścian, nieprzystosowanie obiektu do potrzeb osób niepełnosprawnych). Skuteczność włączenia społecznego warunkuje stan techniczny infrastruktury świetlic wiejskich - wymagających najczęściej gruntownego remontu.

wymagają odpowiedniej bazy lokalowej w miejscowościach w których występuje koncentracja negatywnych zjawisk społecznych. Gmina Hajnówka dysponuje szeregiem obiektów użyteczności publicznej zlokalizowanych na lub w bezpośrednim sąsiedztwie wyżej wspomnianych obszarów. Ich adaptacja do funkcji ośrodków aktywnej integracji społeczno - zawodowej wymaga znacznych nakładów finansowych i powinna być przeprowadzona w korelacji z działaniami miękkimi (m.in. projekty aktywizacji społeczno-zawodowej). Z przeprowadzonego rozpoznania wynika priorytetowy charakter interwencji w miejscowościach Dubicze Osoczne (obiekt byłej zlewni mleka) oraz Orzeszkowo (obiekt świetlicy wiejskiej). Wziąwszy pod uwagę własne możliwości finansowe gminy Hajnówka oraz uwarunkowania bieżącej perspektywy wdrażania funduszy europejskich należałoby skoncentrować zamiary inwestycyjne na wyżej wymienionej infrastrukturze.

Zidentyfikowane potrzeby w zakresie zasobów zewnętrznych:

1. Środki finansowe dedykowane wdrażaniu działań wykraczających poza statutową działalność OPS.
2. Personel zarządzający projektem finansowanym ze środków EFS.
3. "Know how". Specjalistyczna wiedza z zakresu wdrażania innowacyjnych działań dedykowanych aktywizacji zawodowej i zmniejszaniu obszarów wykluczenia społecznego.

Za wdrażanie Programu Aktywności Lokalnej odpowiedzialna jest Gmina Hajnówka.

Za realizację projektów realizowanych w oparciu o PAL będą odpowiadać w pełni lub częściowo organizacje pozarządowe bądź partnerzy społeczni.

X. DZIAŁANIA PLANOWANE W PROGRAMIE AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

Program ma charakter otwarty, natomiast na podstawie analizy potrzeb i problemów występujących w środowisku lokalnym, będzie występowała możliwość realizowania projektów ukierunkowanych na wskazane obszary problemowe

W oparciu o analizę potrzeb oraz zasobów instytucjonalnych i kadrowych, możliwe będzie zaplanowanie działań aktywnej integracji, w oparciu o dobór instrumentów aktywnej integracji: społecznej, zawodowej, edukacyjnej i zdrowotnej.

Działania realizowane w ramach PAL na etapie programowania będą poddawane ocenie zgodności z kryteriami naboru, dokumentami programowymi oraz wytycznymi w zakresie kwalifikowalności wydatków.

Poniżej przedstawiono propozycje działań postrzeganych przez respondentów konsultacji społecznych projektu PAL jako działania pożądane do realizacji w ramach Programu:

- organizacja i dopasowanie wsparcia w zależności od indywidualnych potrzeb mieszkańców – przygotowanie projektów, projektów socjalnych (w tym: finansowanych ze środków EFS),
- wsparcie i promowanie postaw prospołecznych (prowadzenie szeroko rozumianej pracy socjalnej przez pracowników socjalnych, oraz działań animacyjnych metodą Organizowania Społeczności Lokalnej),
- organizowanie i wspieranie rozwoju edukacji społecznej i obywatelskiej (prowadzenie działań metodą Organizowania Społeczności Lokalnej),

- realizacja projektów na rzecz integracji społecznej we współpracy ze społecznością lokalną z wykorzystaniem metod Organizowania Społeczności Lokalnej (przygotowanie projektów i złożenie wniosków do: LGD, finansowanych ze środków EFS; do FIO – Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, finansowanych ze środków MRPiPS),
- promowanie, wspieranie i realizowanie projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną - opracowywanie i realizacja projektów socjalnych we współpracy z lokalną społecznością realizujących tematy społecznie ważne:
 1. Pomoc osobom z niepełnosprawnością,
 2. Aktywizacja młodzieży: szkolenie lokalnych liderów młodzieżowych i wdrożenie do pracy ze społecznością lokalną metodą OSL,
 3. Aktywizacja seniorów: we współpracy z GCK – tworzenie przestrzeni przyjaznej seniorom: rozwijanie ich pasji i zainteresowań (warsztaty plastyczne, rękodzielnicze, kulinarne), wystawy tematyczne, prezentujące pasje i umiejętności osób starszych, naukę obsługi programów komputerowych oraz umiejętności porozumiewania się za pomocą nowoczesnych środków komunikacji, międzypokoleniowe spotkania z dziećmi i młodzieżą poświęcone tradycjom związanym ze zwyczajami bożonarodzeniowymi, wielkanocnymi jako odtworzenie więzi międzypokoleniowych.
 4. Wspieranie osób starszych, samotnych, niesamodzielnych kwalifikujących się do objęcia usługami opiekuńczymi.
 5. Praca z dziećmi i młodzieżą w świetlicach wiejskich - we współpracy z GCK oraz GKRPA poprzez organizowanie czasu wolnego, rozwijanie ich zainteresowań i pasji: warsztatów plastycznych, kulinarnych, multimedialnych, organizowanie spotkań integracyjnych, edukacyjnych, o tematyce związanej z profilaktyką uzależnień, promowanie zdrowego stylu życia – organizacja poradnictwa z zakresu profilaktyki zdrowotnej
- promowanie zdrowego stylu życia – organizacja poradnictwa z zakresu profilaktyki zdrowotnej,
- organizowanie i inspirowanie udziału mieszkańców w imprezach i spotkaniach o charakterze integracyjnym, edukacyjnym, kulturalnym, sportowym, ekologicznym i turystycznym (organizacja wydarzeń, spotkań, imprez, pikników integrujących społeczności lokalne).
- podejmowanie działań ukierunkowanych na rozwój i podniesienie samooceny osób i grup społecznych, w szczególności grup defaworyzowanych (przygotowanie projektów i złożenie wniosków do LGD, finansowanych ze środków EFS w ramach działań aktywnej integracji z wykorzystaniem instrumentów aktywnej integracji, w tym prowadzenie zajęć z psychologiem, doradcą zawodowym, zajęć z wizażu i autoprezentacji),
- prowadzenie działań nakierowanych na odbudowę i podtrzymywanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania osób i grup społecznych, w szczególności grup defaworyzowanych (reintegracja społeczna)
- prowadzenie działań ukierunkowanych na podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy osób i grup społecznych, w szczególności grup defaworyzowanych (reintegracja zawodowa)
- upowszechnienie działań uwzględniających otwartość instytucji samorządowych na współpracę z instytucjami pozarządowymi i lokalną społecznością (podjęcie partnerskiej współpracy na rzecz realizacji PAL, zawieranie partnerstw w kierunku prowadzenia działań wynikających z potrzeb lokalnej społeczności),
- współrealizacja projektów inicjowanych i współorganizowanych przez lokalne społeczności oraz wspieranie organizacyjne oraz finansowe lokalnych inicjatyw (prowadzenie szeroko rozumianej pracy socjalnej przez pracowników socjalnych oraz działań animacyjnych przez animatora lokalnego mających na celu współpracę z lokalną społecznością w zakresie

realizacji przedsięwzięć inicjowanych przez liderów lokalnych, współpraca w pozyskaniu środków finansowych),

- wspieranie lokalnych liderów poprzez pomoc techniczną i dostęp do informacji (prowadzenie szeroko rozumianej pracy socjalnej przez pracowników socjalnych oraz działań animacyjnych metodą Organizowania Społeczności Lokalnej mających na celu zapewnienie edukacji – szkoleń, warsztatów zgodnie z występującymi potrzebami tematycznymi),
- wspieranie rozwoju informacji obywatelskiej, wolontariatu, grup samopomocowych, grup edukacyjnych (prowadzenie szeroko rozumianej pracy socjalnej oraz działań animacyjnych metodą Organizowania Społeczności Lokalnej – organizacja spotkań informacyjnych z zakresu aktualnej tematyki z zakresu życia społecznego, politycznego itp.; organizacja: wolontariatu młodzieżowego, wolontariatu seniorów),
- prowadzenie działań aktywizujących i integrujących z wykorzystaniem potencjału społeczności lokalnej (w tym młodzieży i osób starszych) - prowadzenie działań promujących i wspierających więzi pokoleniowe,
- promowanie działań prorodzinnych ukierunkowanych na zmniejszenie dysfunkcyjności rodzin oraz poprawę relacji w rodzinie (prowadzenie szeroko rozumianej pracy socjalnej, zapewnienie specjalistycznego wsparcia indywidualnego oraz grupowego z zakresu poradnictwa i terapii specjalistycznej - przygotowanie projektów, projektów socjalnych (w tym: finansowanych ze środków EFS).

XI. REALIZATORZY PROGRAMU

Realizacja Programu oparta jest na partnerstwie i współpracy w zakresie organizowania na terenie Gminy Hajnówka przedsięwzięć wykorzystujących aktywne formy pomocy.

Współrealizatorami są podmioty, instytucje i organizacje działające w sferze polityki społecznej Gminy Hajnówka, które w ramach swoich kompetencji posiadają możliwości wspierania inicjatyw społecznych, tworzenia poczucia przynależności do danej społeczności oraz mobilizowania i wspierania rozwoju jednostki, grupy i społeczności lokalnej:

- Jednostki Organizacyjne Gminy Hajnówka;
- Placówki edukacyjne (szkoły, przedszkola);
- Placówki kulturalne (Gminne Centrum Kultury, świetlice wiejskie, biblioteka);
- Organizacje pozarządowe (OSP i inne);
- Policja;
- Społeczności lokalne;
- Parafia.

XII. CZAS TRWANIA PROGRAMU I HARMONOGRAM REALIZACJI POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ

Realizację Programu przewiduje się na lata 2017 – 2023. Program ma charakter otwarty, natomiast na podstawie analizy potrzeb i problemów występujących w środowisku lokalnym, będzie występowała możliwość realizowania projektów ukierunkowanych na wskazane obszary.

Dane dotyczące sytuacji gromadzone są na bieżąco w ramach działalności Ośrodka.

W oparciu o analizę potrzeb oraz zasobów instytucjonalnych i kadrowych, możliwe będzie zaplanowanie działań aktywnej integracji, w oparciu o dobór instrumentów aktywnej integracji: społecznej, zawodowej, edukacyjnej i zdrowotnej.

XIII. PRZEWIDYWANE REZULTATY PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

- wzrost zaangażowania mieszkańców w życie społeczne
- podniesienie umiejętności społecznych grup i osób ze szczególnym uwzględnieniem środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym
- wzrost poczucia przynależności do danej społeczności
- nabycie umiejętności społecznych w wyniku uczestnictwa w warsztatach
- zwiększenie motywacji do działania i poszukiwania pracy
- nabycie umiejętności psychospołecznych
- poprawa funkcjonowania społecznego i intelektualnego
- integracja społeczności lokalnej i grup społecznych oraz zwiększenie ich aktywności, skuteczniejsze i efektywniejsze wykorzystanie istniejących zasobów,
- wzrost zaangażowania organizacji lokalnych w zakresie podejmowania działań środowiskowych,
- wzrost poczucia przynależności do danej społeczności i odpowiedzialności mieszkańców za procesy w niej zachodzące,
- poprawa funkcjonowania oraz aktywizacja osób wykluczonych społecznie; w tym także aktywizacja na rynku pracy,
- wzajemne poznawanie się różnych instytucji oraz wymiana doświadczeń między nimi, przenoszenie doświadczeń i wiedzy,
- dostęp do metod działania innych instytucji, do dodatkowej wiedzy i umiejętności, co umożliwia generowanie większej liczby pomysłów,
- wzmocnienie własnej skuteczności poprzez wspólne działanie,
- zmniejszenie obszaru ubóstwa i dysproporcji w dostępie do usług publicznych i zatrudnienia,
- skuteczniejsze i efektywniejsze wykorzystanie istniejących zasobów ukierunkowane na realizację polityki integracji społecznej;
- wzmocnienie własnej skuteczności poprzez wspólne działanie.

XIV. ŹRÓDŁA FINANSOWANIE PROGRAMU

Przewiduje się, że działania realizowane w ramach Programu Aktywności Lokalnej będą finansowane z następujących źródeł:

- środków pochodzących z budżetu gminy;
- środków własnych podmiotów zaangażowanych w realizację działań w ramach realizacji PAL
- środków pochodzących z budżetu państwa;
- środków z funduszy Unii Europejskiej;
- środki pochodzące ze źródeł zewnętrznych, w tym darowizny i sponsoring
- środki pochodzące z tzw. grantingu korporacyjnego

XV. MONITORING I EWALUACJA

Monitoring będzie prowadzony na bieżąco przez realizatorów PAL, a jego celem będzie ustalenie skuteczności podejmowanych działań oraz stosowanych metod pracy dążących do osiągnięcia zamierzonych rezultatów.

Prowadzona analiza pozwoli na ocenę oczekiwanych wyników już przyjętych zadań. W przypadku stwierdzenia rozbieżności między założeniami a rezultatami na bieżąco będą dokonywane zmiany w przyjętych założeniach i/ lub metodach pracy, co umożliwi osiągnięcie jak najlepszych rezultatów.